

MINSKO-EKSPLOZIVNA SREDSTVA; VSE VEČJA NEVARNOST DANAŠNJEGA ČASA *

UDK 623.454.3:341.67

Članek je prevod in povzetek poročila Natovemu podkomiteju za prihodnost oboroženih sil o problematiki min in minskih polj po svetu. Poročevalec je bil g. Frank Cook iz Velike Britanije. V zadnjih letih se tej problematiki namenja veliko pozornosti, vendar zaenkrat samo na deklarativni ravni. Pripravlja se popravek t. i. Konvencije o nehumanem orožju ZN, ki ureja pravila in odgovornost uporabe protipehotnih min, obstaja resolucija ZN št. 84/7 o nudenju pomoči pri odstranjevanju min in sedaj se jim je pridružil še Nato z resolucijo št. 249 (1) iz marca 1995. Kljub vsemu temu pa na svetu 36 držav izdeluje okoli 360 različnih tipov min (2). Poročilo je še posebej zanimivo zaradi bližine območja, ki je med najbolj ogroženimi na svetu (slika), kjer po podatkih tega poročila položijo na teden 50 000 min.

Narava in obseg problema

Mine niso tako dramatične kot jedrsko orožje, balistične rakete ali osebno orožje, zato do nedavnega niso zbujele pozornosti strokovnjakov in javnosti. Čeprav predstavljajo trajno nevarnost, njihove proizvodnje ne kontrolira noben organ za nadzor orožja. Ko so Združeni narodi (ZN) leta 1991 uvedli register vojaške oborožitve, min vanj niso vključili. To napako bo človeštvo le težko odpustilo, če v prihodnosti ne bodo sprejeti ukrepi, ki jo bodo odpravili.

Protipehotne mine so uničujoče orožje v vojni, enako uničujoče pa delujejo še dolgo po njej. Zunanje ministrstvo ZDA v nedavnem poročilu kongresu navaja: "Velika večina min, ki so danes nakopičene ali se uporabljajo po svetu, nima mehanizmov za samonevtralizacijo ali samouničenje. Ostajajo aktivne in smrtonosne še dolgo po prenehanju spopadov in po ocenah vsako leto usmrtijo in pohabijo približno 26 000 ljudi, večinoma nedolžnih civilistov."

Vznemirja dejstvo, da je dve leti po uvedbi mednarodnega prostovoljnega moratorija na izvoz min število položenih min še zmeraj mnogo večje kot število odstranjenih. Vlade, nevladne organizacije in drugi ocenjujejo, da je še 100 milijonov neodstranjenih min, ki so raztresene po približno 65 državah sveta.

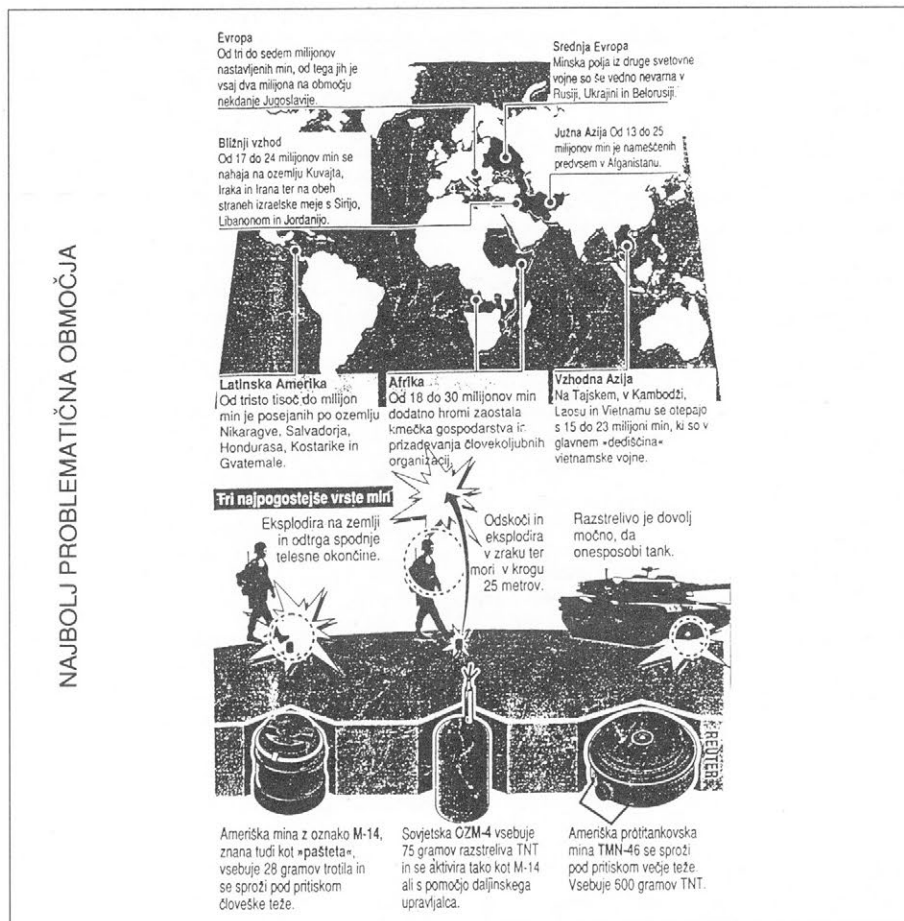
Po podatkih ZN so leta 1993 po svetu odstranili 80 000 min. Zunanje ministrstvo ZDA pa navaja podatke, da je bilo isto leto položenih okoli 2 milijona in pol min. Patrick Blagden, upokojeni brigadni general britanske vojske, sedaj strokovnjak za mine pri ZN, pravi: "Ta boj izgubljam. Če bomo nadaljevali v takem tempu, bomo mine odstranjevali še naslednjih tisoč let (3)". Problem postaja vedno hujši, saj

mednarodna skupnost še zmeraj uporablja metode odstranjevanja min iz štiridesetih let tega stoletja. Mine bi morali do konca tega desetletja odstranjevati za 50 % hitreje, če hočemo problem rešiti v sprejemljivem času.

Poskusi za odstranitev ali uničenje min so počasni, naporni, dragi in nevarni. Toda

človeške žrtve so še dražje. V eksplozijah izgubi življenje na tisoče ljudi, zaradi ovi-ranega popravila infrastrukture je osnovna oskrba takih območij nemogoča, pošiljk humanitarne pomoči ni in nastaja kaos.

Poročilo notranjega ministrstva ZDA v zgoščeni obliki navaja: "Mine so stalna ovira za svetovno gospodarstvo. Stroški od-

Slika. Razporeditev min po svetu in najpogostejše vrste (slika povzeta iz REPUBLIKE)
Figure. Land mine distribution and the most common mines (graphic courtesy of REPUBLIKA)

* članek je pripravil Jernej Cimperšek, mag., Ministrstvo za obrambo, Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje, Kardeljeva ploščad 26, Ljubljana

286 stranjevanja vsake mine, ki na trgu stane samo 3 ameriške dolarje, znašajo do 1000 dolarjev. Toda, če jih ne odstranimo, bodo še naprej povzročale poškodbe. Ocenjujejo, da je v Afganistanu za zdravljenje in rehabilitacijo vsakega preživelega potrebnih 5000 dolarjev. Pogosto je v državah, ki jih pesti problem min, gospodarstvo zelo šibko in ne more nositi stroškov za njihovo odstranjevanje ali rehabilitacijo žrtev."

Največ težav imajo z minami v Afriki (slika), kjer je približno 20 milijonov min raztresenih po skoraj polovici afriških držav. Po podatkih ZN umre zaradi njih vsako leto približno 12000 ljudi. Sicer pa je največ min v Afganistanu, Angoli in Kambodži, kjer je po ocenah skupaj 28 milijonov min.

V Afganistanu je največ min iz pohodov bivših sovjetskih sil po letu 1979, ko so ogromno protipehotnih min pustili na tistih civilnih območjih, za katera so menili, da jih nadzoruje gverilska vojska. Pri ZN ocenjujejo, da je več kot milijon žrtev otrok; Sovjeti so namreč postavljali "metulje", vrsto min, ki so videti kot igrača in ne kot bomba. Po splošni oceni je v Angoli 9 do 20 milijonov min. Organizacija Zdravniki brez meja ugotavlja, da je bilo treba zaradi eksplozije min izvesti amputacijo pri okoli 70000 Angolcih in da je na teden 150 do 200 žrtev. V Kambodži je po ocenah 7 do 9 milijonov min. Vsak mesec ubijejo ali pohabijo več kot 300 ljudi, pretežno civilistov. Mednarodni komite Rdečega križa (MKRK) navaja, da je v državi z osmimi milijoni prebivalcev zaradi min že več kot 30000 invalidov (1 invalid na vsakih 236 prebivalcev).

Problem min ni omejen samo na države v razvoju. Po nekaterih virih kopenske mine razporejajo najhitreje na območju nekdanje Jugoslavije – okoli 50000 na teden. Približno 3 milijone min brez oznak, kart in načrtov postavitve je bilo nastavljenih med prebivalstvom Hrvaške in Bosne (op. urednika: v Sloveniji je po desetdnevni vojni ostalo okoli 700 min). V Bosni, kjer mine uporabljajo vse vojskujoče se strani, jih polagajo za oviranje vojaške oskrbe in utrditev nadzora nad ozemljem, za katerega se borijo. Uspeh poskusov čiščenja min na Hrvaškem ob pomoči države in sil ZN je bil majhen (op. urednika: za območje osvobojene zahodne Slavonije hrvaški strokovnjaki ocenjujejo, da bo čiščenje min ob uporabi vseh zmogljivosti trajalo eno leto).

Mine in vojaška strategija

"Mine lahko opišemo kot bojivnike, ki nikoli ne zgrešijo, slepo streljajo, orožja ne nosijo odkrito in z ubijanjem nadaljujejo dolgo po prenehanju sovražnosti. Na kratko, mine so največji kršitelji mednarodnega humanitarnega prava, ki slepo izvajajo terorizem (4)."

Mine spadajo v dve kategoriji: protitankovska sredstva in protipehotna sred-

stva. Protipehotne mine so, razumljivo, manjše in jih je težje izslediti kot mine za uničevanje transportnih vozil. Njihova velikost – vsebujejo le nekaj gramov eksploziva – razkriva še drugo pomembno vlogo: njihov namen je bolj pohabiti, kot pa ubiti, kar je redka značilnost vojaške oborožitve. V veliko večje breme je namreč ranjen vojak kot pa mrtev.

Med take mine spadajo tudi tako imenovane "odskočne mine", ki imajo dve z žico povezani polnitvi. Prvo, manjše polnilo najprej požene večji del mine navzgor za približno en meter, nato mina eksplodira (op. por.: pravijo, da so odskočne mine iznašli z namenom, da bi še povečali neposredno nevarnost za genitalije).

Mine zagovarja klasičen vojaški argument, da ščitijo vojaške baze in najpomembnejša skladišča, ovirajo in odvrtačo sovražnika. Varujejo odprta krila fronte, blokirajo poti in dostope do strateških položajev, omejujejo manevrsko sposobnost nasprotnikov in jih silijo k razporeditvi na območjih, kjer so najbolj ranljivi. Mine se lahko uporabijo tudi kot del podpernega sistema za težko topništvo.

Rae McGrath, vodilna avtoriteta za mine in direktor Svetovalne skupine za mine, ki ima sedež v Veliki Britaniji, trdi, da vojaška strategija od mine kot orožja na sodobnih bojiščih zahteva več kot le omenjeno osnovno razmestitveno strategijo. Vojaško uporabo min je razdelil v dve podkategoriji razmestitvene filozofije, in sicer za primer konvencionalne vojne (npr. zalivska vojna in spopadi na Falklandih) in primer drugih vojaških posegov (npr. spopadi v Afganistanu). Za oba scenarija pravi, da povzročajo tako razporejene mine dolgoročen humanitarni problem še v obdobju po neposrednih spopadih. McGrath zaključuje, da mine v sodobnih spopadih niso usmerjene na vojaške formacije, saj je že metoda njihove razporeditve takšna, da so civilne žrtve prej nujne kot le naključne.

Poročilo MKRK (4) pravi: "Kadar so mine razporejene tako na gosto, da celotno področje ali deželo prikrajšajo za obdelovalno zemljo, lahko postanejo tudi sredstvo za ustvarjanje lakote, ki je prav tako vojaško orožje. To se je pred kratkim dogajalo v Kambodži, Afganistanu, Kurdistanu, delih Angole in Salvadorja. Tovrstna strategija je postala tako razširjena, da je večina obrambnih analitikov, specialistov za človekoljubne dejavnosti in novinarjev na simpoziju v Montreuxu (1993) ugotovila, da je polaganje min na obdelovalni zemlji, ki – namenoma ali ne – prepreči dostavljanje hrane sovražniku in civilistom, postala ustaljena vojaška taktika, čeprav je pravno in moralno zelo vprašljiva."

Odstranjevanje min

Razlikovati je treba med odstranjevanjem minskih polj (angl.: mine-clearance) in pre-

hodom minskih polj (angl.: mine-breach-ing). Zadnja je vojaška operacija, s katero se skozi minsko polje utre pot za vojake ali vozila. Ker je to vojaška operacija, ki pogosto poteka v vsej silovitosti boja, je po tem treba računati na izračunan "sprejemljiv" odstotek zgrešenih min in žrtev. Za izpolnitev vojaške naloge in dopustno število žrtev bo morda potrebno odstraniti samo 10 % min.

Pri odstranjevanju minskih polj je treba očistiti vse območje, in to kar najbolj temeljito. Te operacije imajo ponavadi štiri ločene faze: lociranje in identifikacijo, odkrivanje posameznih min, nevtralizacijo, odstranitev.

"Za nevtralizacijo min je potrebno specialno usposabljanje, sam proces pa je zmeraj naporen in nevaren. Mine imajo dostikrat specifično zasnovo in so ponavadi nameščene tako, da onemogočajo detekcijo. Zaradi napredka v tehnologiji se problem detekcije in čiščenja min še bolj zapleta. Danes je večina min narejenih iz plastike in jih je težko odkriti. Obstaja tudi vedno večje število min, ki vsebujejo zapletene elektronske varovalke, zaradi česar je detekcija in odstranitev še bolj tvegana (5)."

Denarja za odstranjevanje min ni dovolj. Generalni sekretar ZN Gali meni, da bi lahko odstranili dvakrat več min, vendar ne morejo dobiti denarja, kar je v nasprotju z resolucijo, ki jo je sprejela Generalna skupščina oktobra 1993 in ki od držav članic ZN zahteva povečanje njihovega prispevka pri zmanjševanju števila min.

Drugi so predlagali bolj radikalen in ustvarjalen pristop. MKRK v svojem poročilu (4) govori o odgovornosti držav proizvajalk in prodajalk min. Evropska komisarka Emme Bonino, odgovorna za Urad za humanitarno pomoč pri Evropski skupnosti, je predlagala, naj »izvozimo plača«, enako kot »onesnaževalec plača«.

Spodbudna pa je izjava generalnega sekretarja Nata Willyja Claesa: »Nato spodbuja mednarodno sodelovanje pri sistemih odkrivanja in nevtraliziranja min in minskih polj in mu namenja prednostno mesto.«

Mednarodno pravo in mine

Mednarodno pravo prepoveduje nekatere vrste orožja, ki povzročajo nepotrebno trpljenje in ki ne delajo razlik med žrtvami (npr. nastavitev strupa v sovražnikov vodovod) ali pa so izrecno prepovedane z mednarodnimi konvencijami (npr. naboji dum-dum), nobena od teh kategorij pa ne vključuje min. Kljub temu, da mine same niso nezakonite, je lahko nezakonita njihova raba.

Uporabo protipehotnih min določata dva vira mednarodnega prava. Prvi je humanitarno pravo. Dve osnovni pravili se nanašata neposredno na protipehotne mine:

- udeležene strani v spopadu morajo ZMERAJ razlikovati med civilisti in bojnik; civilistov se ne sme neposredno napadati; taki napadi in uporaba orožja so prepovedani
- prepovedano je uporabljati orožje, ki povzroča nepotrebno trpljenje; zato je prepovedana uporaba orožja, ki povzroča škodo, nesorazmerno z njegovim vojaškim namenom.

Ta pravila mednarodnega prava veljajo za vse države, ne glede na njihove pogodbene obveznosti.

Drugi vir je pogodbeno pravo. Najpomembnejši dokument je Konvencija Združenih narodov o prepovedih in omejitvah uporabe nekaterih oblik konvencionalnega orožja, ki je domnevno preveč škodljivo ali ima posledice brez razločevanja; sprejeta je bila leta 1980. Naslov drugega protokola te pogodbe je Protokol o prepovedih in omejitvah uporabe min, prikritih min (angl.: booby-traps) in drugih sredstev.

Protokol določa, da so mine lahko usmerjene samo proti vojaškim ciljem, prepovedana je njihova uporaba brez razločevanja, upoštevati pa je treba tudi vse varnostne ukrepe za zaščito civilistov. Prepovedana je uporaba min v zelo oddaljenih krajih, razen če je njihova lokacija natančno registrirana ali če so mine opremljene z učinkovitim mehanizmom za nevtralizacijo. Dokumentirati je treba lokacijo vnaprej načrtovanih minskih polj. Po koncu spopadov se morata vojskujoci se strani sporazumeti med sabo ali z drugimi državami ali organizacijami o potrebnih ukrepih za očiščenje minskih polj.

Konvencijo pa ogroža več faktorjev:

1. Do aprila 1995 je pogodbo podpisalo samo 43 držav (s 16 državami Severnoatlantskega sveta hkrati, čeprav spoznava niso ratificirale vse).
2. Konvencija trenutno formalno velja le za mednarodne oborožene spopade, toda večina današnjih oboroženih spopadov je notranjih. Prav ti pa povzročajo največje trpljenje in veliko večino žrtev.

Kritiki konvencije opozarjajo še na to, da v njej ni določil o sankcijah za njeno kršitev.

Drugi protokol prepoveduje namerno uporabo min proti civilistom. Toda tudi pri minah, ki so usmerjene proti vojaškim ciljem, tega razlikovanja ni več, kadar cilji niso več vojaški. Čeprav je obvezno dokumentirati lokacijo vnaprej načrtovanih minskih polj, ni določeno, kaj natanko pomeni "vnaprej načrtovan". Registracija takih minskih polj se lahko izgubi, minska polja se tudi geofizično spremenijo, protokol pa tudi ne določa jasne odgovornosti za čiščenje min.

Pričakovati je, da bodo te pomanjkljivosti obravnavali na pregledni konferenci, sklicani na pobudo francoske vlade, ki bo na Dunaju od 25. septembra do 13. oktobra 1995. Vlado strokovnjaki so se lani zbrali štirikrat in pripravili osnutek besedila, ki ga bodo predložili konferenci.

Pregledna konferenca 1995

Septembra 1993 je Clintonova administracija ustanovila Medagencijsko delovno skupino za odstranjevanje in nadzor min, ki usklajuje in vodi ameriško delovanje na tem področju. 1993 in 1994 so ZDA podprle resoluciji v Generalni skupščini ZN, ki sta države pozivali, naj sprejmejo moratorije na izvoz protipehotnih min. Obe resoluciji sta bili sprejeti soglasno. Resolucija iz leta 1994 tudi spodbuja iskanje rešitev problemov, ki jih povzročajo protipehotne mine.

Po tej resoluciji so se številne države odločile za moratorij. Francija in Belgija sta ga razglasili že prej, Belgija je 2. marca 1995 postala prva država, ki je z zakonom popolnoma prepovedala proizvodnjo, uporabo in izvoz protipehotnih min. Britanska vlada je 15. marca 1995 razširila obseg moratorija in popolnoma prepovedala izvoz min, ki se ne uničijo same ali ki se jih ne da odkriti ter prepovedala izvoz vseh tipov protipehotnih min v države, ki niso ratificirale Konvencije Združenih narodov o nehumanem orožju za nedoločen čas. Na srečanju skupščine Zahodnoevropske zveze 1. decembra 1994 v Parizu je ruski zunanji minister Andrej Kozirev objavil triletni moratorij na izvoz protipehotnih min, ki niso opremljene s samouničevalnim mehanizmom.

Predsednik Clinton je v govoru v Generalni skupščini ZN 26. septembra predstavil predlog ZDA o večstranskem nadzornem redu, s katerim bi določili omejitve za proizvodnjo, kopičenje in izvoz min. Govor pomeni preobrat in pospešitev tega procesa.

Po napovedih ameriškega zunanjega ministrstva bodo Združene države na septembrski pregledni konferenci med drugim predlagale:

- razširitev določil drugega protokola tudi na notranje oborožene spopade
- uvedbo strožjega nadzora in prepoved uporabe protipehotnih min, ki nimajo samouničevalnih mehanizmov, razen če so nameščene na označenem in nadzorovanem ozemlju
- oblikovanje načela, da je tista stran, ki položi mine, odgovorna za vzdrževanje minskega polja v skladu s pravili konvencije, vse dokler ga ne bo očistila ali predala strani, ki bo zanj sprejela vso odgovornost
- prepoved uporabe min, ki se jih ne da odkriti, in min, ki so videti kot igrače
- zahtevo, naj bodo minska polja označena – oblikovanje izvedljivega sistema za preverjanje konvencije.

Sklep

Cook osebno meni, da bi bilo treba načrtovanje, izdelavo, razporejanje in trgovino

vseh protipehotnih min po svetu prepovedati (enako je tudi mnenje MKRK in številnih drugih držav, predvsem Belgije in (skoraj zagotovo) Evropskega parlamenta, ki bo poročilo s temi priporočili verjetno sprejel junija), vendar priznava, da na septembrski pregledni konferenci takšne prepovedi najbrž ne bodo dosegli. Podpira tudi opisane priporočene spremembe Protokola o minah.

Cook si prizadeva pripraviti osnutek besedila, ki bo predložen Konferenci za zaščito mirovniških sil ZN in humanitarnih delavcev in bo od udeležene strani v spopadu zahteval, da na območju, kjer delajo ZN in organizacije za pomoč, identificirajo mine in minska polja.

Nazadnje upa, da bodo vse delegacije članic in pridruženih članic Severnoatlantskega sveta svojim vladam priporočile, naj izkoristijo priložnost, predstavljeno na pregledni konferenci, in se pridružijo ZDA pri oblikovanju večstranskega nadzornega reda, ki bo pripomogel k učinkovitejšemu spopadu s tem grozljivim bičem, ki visi nad človeštvom.

1. NATO Resolution No.249 on Land-Mine Eradication Measures, March 1995.
2. JANE's Intelligence Review, September 1994.
3. International Defence Review, January 1995.
4. Land Mines: Time for Action, report from the International Committee of the Red Cross, 1994.
5. The Inhuman Weapons Convention and the Question of Anti-personnel Land Mines, House of Commons Research Paper, February 1995.

The Land Mine Crisis: A Growing Epidemic

The article is a translated report to the NATO Sub-committee on the Future of the Armed Forces (The Land Mine Crisis: A Growing Epidemic). In recent years much attention has been paid to this problem, however only on a declaration level. The drafted corrigendum of the U.N. »Inhumane Weapons Convention«, which sets the rules and the responsibilities in the use of land mines and the U.N. Resolution on Assistance in Mine Clearance (Resolution U.N. No. 84/7), were recently supplemented by NATO Resolution No. 249 of March 1995. In spite of this, there are still 360 different types of mines produced in 36 countries. The report is especially interesting because it identifies the geographic of highest risk where, according to the report, 50000 mines are sown per week.